

A. Vasiliev, An edict of the emperor Justinian II, September 688. (An offprint from *Speculum. A Journal of mediaeval Studies*, vol. XVIII, January - 1943, No 1). 8ον σ. 1 - 13.

Ὁ Δήμιτσας, ὅτε τὸ 1886 διήρχετο ἐκ Θεσσαλονίκης, πληροφορηθεὶς ὅτι εἶχον εὐρεθῆ δύο μεγάλοι ἐνεπιγράφοι πλάκες, αἱ ὁποῖαι εἶχον μεταφερθῆ εἰς τὸ Διοικητήριον καὶ εἶχον ἐναποτεθῆ εἰς ἓν δωμάτιον αὐτοῦ, ἐξήτησε τῇ ἐπεμβάσει τοῦ τότε μητροπολίτου· νὰ τοῦ δοθῆ ἡ ἄδεια νὰ τὰς ἴδῃ. Ἡ ἄδεια τοῦ ἐδόθη, ἀλλὰ δυστυχῶς ἀντὶ νὰ εὕρῃ ἀκεραίας τὰς πλάκας εὗρεν αὐτὰς τεθραυσμένας εἰς 30 - 40 τεμάχια, τὰ ὁποῖα ἕνεκα τῆς στενότητος τοῦ χώρου δὲν κατώρθωσε νὰ συναρμολογήσῃ, διὰ νὰ ἀντιγράψῃ δλόκληρον τὴν ἐπιγραφὴν. Διὰ τοῦτο περιορίσθη νὰ ἀντιγράψῃ τὰ δύο μόνον μεγαλύτερα τεμάχια, τὰ ὁποῖα καὶ ἐδημοσίευσε, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐννοήσῃ καλῶς τὸ περιεχόμενον, οὐδ' ὅτι ἀνήκον εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν.

Δύο ἔτη βραδύτερον (1888) ὁ Πέτρος Παπαγεωργίου ἐπληροφορήθη περὶ τῆς υπάρξεως δύο μεγάλων πλακῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἐξαχθῆ κατὰ τὴν ἐπισκευὴν τοῦ δαπέδου τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ εἶχον μεταφερθῆ εἰς τὸ Διοικητήριον, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθη νὰ τύχῃ ἀδείας ὅπως τὰς ἴδῃ.

Κατὰ τὴν 7ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1891 κατὰ τὴν κατεδάφισιν τοῦ παλαιοῦ Διοικητηρίου ἀνεκάλυψε τεμάχιον ἐνεπιγράφου πλακός, τὸ ὁποῖον καὶ ἐσχέτισε πρὸς τὰ δημοσιευθέντα πρότερον ὑπὸ τοῦ Δήμιτσα ἀποσπάσματα. Τὰ ὑπόλοιπα κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Παπαγεωργίου, ὅπως καὶ ὅλα τὰ μάρμαρα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τοῦ 1873 εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Διοικητηρίου κατὰ διαταγὴν τοῦ βαλῆ τῆς Θεσσαλονίκης Μινιὰτ πασᾶ, εἶχον ἤδη ἐντοιχισθῆ εἰς τὰ θεμέλια τοῦ ἀνεγειρομένου νέου Διοικητηρίου.

Ὁ Παπαγεωργίου ἀντέγραψε τὸ σφζόμενον τμήμα καὶ ὀρθῶς ἐσχέτισεν αὐτὸ πρὸς τὰ δύο ὑπὸ τοῦ Δήμιτσα δημοσιευθέντα καὶ θεωρηθέντα ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἀνήκοντα εἰς δύο διαφόρους ἐπιγραφὰς καὶ ἀνεγνώρισεν ἐπίσης ὀρθῶς ὅτι πρόκειται περὶ τμημάτων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς, ἧτις ἀνεφέρετο εἰς δωρεὰν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' ἀλικῆς τινος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου μετὰ τὴν νικηφόρον αὐτοῦ κατὰ τῶν Σλάβων τοῦ Στρουμόνος ἐκστρατείαν, διὰ νὰ χρησιμεύουν τὰ εἰσοδήματα αὐτῆς ὑπὲρ τῆς φωταγωγίας τοῦ ναοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ὑπηρετούντων κληρικῶν (ὑπὲρ καὶ τῆς ἱερατικῆς ὑπουργίας).¹

¹ Petros N. Papageorgiou, Un édit de l'empereur Justinien II, en faveur de la basilique de saint Démétrios à Salonique d'après une inscription déterrée dans la basilique même. (Avec un fac-simile). (A l'occa-

Τρία ἔτη μετὰ ταῦτα ὁ Στέφανος Δραγούμης ἐπληροφόρησε δι' ἐπιτολῆς τὸν Παπαγεωργίου ὅτι ἀνεῦρε τὰ δύο τεμάχια τοῦ Δήμιτσα, τὰ συνηρομολόγησε καὶ τὰ ἀνέγνωσε, τὸ δὲ 1907 κατὰ ἑκκαφάς, γενομένης ἐν τῷ Ἁγίῳ Δημητρίῳ, ἀνευρέθη καὶ νέον τεμάχιον εἰς τὴν βορείαν αὐλὴν τοῦ ναοῦ. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νέων τούτων στοιχείων ὁ Παπαγεωργίου ἀνεθεώρησε τὴν ἐργασίαν του καὶ ἀνεδημοσίευσε τὸ κείμενον τῶν τεμαχίων τῆς ἐπιγραφῆς συμπληρωμένον καὶ διωρθωμένον,¹ ἐβεβαιώθη δ' ἐκ νέου ὅτι πρόκειται περὶ διατάγματος τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β', ὅστις μάλιστα ἐπεσκέφθη αὐτοπροσώπως τὴν Θεσσαλονίκην. Ὡς πρὸς τὴν δωρηθεῖσαν ἀλικὴν ὁ Παπαγεωργίου πιστεύει ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἀλικῆς τοῦ Κίτρους, τῆς καὶ μέχρι σήμερον ἐν ἐνεργείᾳ.

Κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1936 ἡ Πρωσικὴ ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν παρέδωσε μετὰ τῶν ἄλλων εἰς τὸν καθηγητὴν Edson, ἀναλαβόντα τὴν ἔκδοσιν τῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν τῆς Μακεδονίας, καὶ χειρόγραφον τοῦ φιλολόγου von Purgold, ὅστις εἶχεν ἐπισκεφθῆ τὴν Θεσσαλονίκην κατὰ τὸ 1885, περιέχον ἀντίγραφα ἐπιγραφῶν ἐκ Θεσσαλονίκης, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ τῆς περὶ ἧς πρόκειται. Αὕτη κατὰ τὰς σημειώσεις τοῦ von Purgold εἶχεν εὑρεθῆ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Τὸ μάρμαρον, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή, εἶχε πᾶχος τριῶν ἑκατοστῶν, μῆκος τεσσάρων μέτρων καὶ πλάτος 1,20. Ὁ Purgold συνηρομολόγησε περισσότερα τῶν ἑβδομήκοντα τεμαχίων, μόνον δὲ δύο ἔμειναν ἔκτος τῆς συναρμολογήσεως. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ συναρμολογηθέντος τούτου ὕλικου ὁ Purgold ἔλαβεν ἔκτυπον τῆς ἐπιγραφῆς, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔγινε καὶ ἀντίγραφον καὶ βραδύτερον καὶ φωτογραφία. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Edson δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἀσχοληθῆ εἰ μὴ μόνον μὲ τὰς ἀρχαίας ἐπιγραφάς, παρέδωσε τὰ ὑπάρχοντα ἀντίγραφα τῇ συναινέσει τῆς Ἀκαδημίας εἰς τὸν ἐπιφανῆ βυζαντινολόγον Vasiliev πρὸς μελέτην καὶ δημοσίευσιν τῆς ἐπιγραφῆς.

Οὗτος, μελετήσας τὸ κείμενον καὶ συμπληρώσας κατὰ τὸ δυνατόν τὰ ὑπάρχοντα χάρματα, προέβη εἰς τὴν δημοσίευσιν τοῦ κειμένου εἰς τὸ προκείμενον ἄρθρον. Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ κειμένου ἠσχολήθη περὶ τὴν ἐπιγραφὴν καὶ ὁ Grégoire, ὅστις καὶ προέβη εἰς διορθώσεις τινὰς τῶν συμπληρώσεων τοῦ Vasiliev, καθὼς καὶ νέας συμπληρώσεις, καὶ ἀνεδημοσίευσεν τὸ κείμενον βελτιωμένον μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν.²

Σχολιάζων ἱστορικῶς ὁ Vasiliev τὴν ἐπιγραφὴν συμφωνεῖ μὲ τὸν

sion du II. Congrès d' archéologie chrétienne à Rome). Leipzig, B.G. Teubner, 1900. 4ον σ. 12.

¹ Ἐν BZ XVII (1908) 354 - 360. Τὴν ἐργασίαν ταύτην τοῦ Παπαγεωργίου δὲν ἠδυνήθη νὰ ἴδω, διότι δυστυχῶς ὁ τόμος τῆς BZ λείπει ἐκ τῆς σειρᾶς τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

² Henri Grégoire, Un édit de l' empereur Justinien II, daté de Septembre 638. Byzantion XII (1944 - 1945) σ. 119 - 124a.

δὲν δηλοῖ τὸ ἀλοπήγιον, τὴν ἀβαθῆ δηλαδὴ λιμνοθάλασσαν, ἐν ἣ ἄλλες πηγὺννται, ἀλλὰ τὴν ἀποθήκην, τὸ κατάστημα (salt shop, salt store) ἄλατος, τὸ ὁποῖον ἐξεμεταλλεύετο τὸ κράτος. Ἐν συνεχείᾳ ἐξετάζει τὸ ζήτημα τοῦ κρατικοῦ μονοπωλίου τοῦ ἄλατος ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Πτολεμαίων μέχρι τῶν βυζαντινῶν, πιστεύει δὲ ὅτι ὑπῆρχεν ὑποχρέωσις χορηγήσεως ἄλατος εἰς τοὺς στρατιωτικούς.

Ἐν τέλει ἐκφράζει τὴν γνώμην, ὅτι ἡ σπουδαιότης τῆς ἐπιγραφῆς ἔγκειται εἰς τρία κυρίως σημεῖα. Πρῶτον ὅτι μᾶς δίδει τὴν ἀκριβῆ χρονολογίαν τῆς παρουσίας τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ διατάγματος (Σεπτέμβριος 688). Δεύτερον ὅτι μᾶς δίδει τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον Πέτρου. Μέχρι τοῦδε ἐγνωρίζομεν ἀρχιεπισκόπους Θεσσαλονίκης περὶ τοὺς χρόνους τούτους, τὸ μὲν 649 τὸν Παῦλον, τὸ 680 τὸν Ἰωάννην καὶ τὸ 690 τὸν Σέργιον. Ἦδη προστίθεται καὶ ὁ Πέτρος. Τρίτον ὅτι ὑπῆρχεν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀποθήκη ἄλατος, τοῦθ' ὅπερ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὰς ἀποθήκας ταύτας κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα ἐξεμεταλλεύετο τὸ κράτος, ὅπως συνέβαινε κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς καὶ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους.

Χάριτες ὀφείλονται εἰς τὸν ἐπιφανῆ βυζαντινολόγον διὰ τὴν δημοσίευσιν καὶ τὸν σχολιασμόν τῆς ἐπιγραφῆς, τῆς ὁποίας ἡ ἱστορικὴ σπουδαιότης οὐδένα λανθάνει. Ἡ σημασία τῆς ἐπιγραφῆς διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἀγώνων τοῦ Βυζαντίου κατὰ τῶν Σλάβων εἶναι μεγίστη, διότι, ὅπως λέγει καὶ ὁ συγγραφεὺς, σημειώνει τὸ νικηφόρον αὐτῶν τέρμα. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν ἀκρόπολιν ταύτην τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Μακεδονίᾳ, ἔχει μεγίστην σημασίαν, διότι ἐξ αὐτῆς μανθάνομεν ὅτι ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ ταύτῃ μεγαλοπόλει ἐώρτασεν ὁ νικητὴς αὐτοκράτωρ τὰ νικητήρια, ἀποδώσας τὴν νίκην εἰς τὸν προστάτην αὐτῆς ἅγιον καὶ διότι τὰ νικητήρια ταῦτα σημειώνουν τὸ τέρμα τῶν κινδύνων, τοὺς ὁποίους διέτρεξεν ἡ πόλις ἐπανειλημμένως ἐκ τῶν ληστρικῶν ἐπιθέσεων τῶν σλαβικῶν σιφῶν.

Ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β', ὡς ἔδειξεν ὁ Παπαγεωργίου, ἐβεβαίωσε δὲ τώρα καὶ ὁ συγγραφεὺς, οὐδεμία, νομίζω, δύναται νὰ ἐγεροθῆ ἀμφιβολία.

Ὅτι ἐπίσης ἡ ἐπιγραφή μᾶς δίδει τὸ ὄνομα καὶ τὸν χρόνον ἐνὸς ἀγνώστου τέως ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία.

Ὡς πρὸς τὸ τρίτον ὁμοῦ σημεῖον, τὸ ὁποῖον ὑποστηρίζει ὁ συγγραφεὺς, ὅτι δηλ. ἀλικὴν ἢ ἐπιγραφή ἐννοεῖ ἀποθήκην ἢ κατάστημα πωλήσεως ἄλατος κρατικόν, δὲν δυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν, ὅπως δὲν συμφώνησε καὶ ὁ Grégoire. Ὑποθέτω ὅτι τὸν συγγραφέα παρεπλήρησεν ἡ φράσις «τὴν ἀλικὴν τὴν οὖσαν καὶ προσοπαρκαμμένην ἐν ταύτῃ τῇ Θεσσαλονικέων μεγαλοπόλει», καὶ δὴ αἱ λέξεις οὖσαν καὶ ἐν ταύτῃ. Ἀλλὰ τὸ μὲν

οὔσαν σημαίνει συνήθως ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν ἐγγράφων ἀπλῶς τὴν ὑπάρχουσαν, τὴν ὑφισταμένην καὶ οὐχὶ τὴν εὐρισκομένην κάπου, τὸ δὲ ἐν ταύτῃ εἶναι συνήθης κακόζηλος ἔξαρχαϊσμός τοῦ δηλωδεστέρου εἰς αὐτήν. Ὅτι δὲ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα δηλοῖ τὸ δισύνθετον *προσπαρακειμένην*, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀδύνατον νὰ ἰσοδυναμῇ πρὸς τὸ *κειμένην*.¹ Ὅθεν ὀρθῶς διέγνω ὁ Grégoire ὅτι πρόκειται περὶ ἀλικῆς, ἤτοι ἀλοπηγίου, εὐρισκομένης μὲν εἰς τὴν ἐγγὺς περιοχὴν τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλ' ἐκτὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς (*extra muros*), ἴσως παρὰ τὸν ἐγγὺς καὶ δυτικῶς τῆς Θεσσαλονίκης ρέοντα *Γαλλικὸν* ποταμόν. Δὲν συμφωνῶ ὅμως μαζί του ὅτι ὁ *Γαλλικὸς* διετήρησε τὸ ὄνομα τῆς ἀλικῆς ταύτης, διότι τὸ ἀρχαῖον γράμμα τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ γ εἶναι ἄλογον (*irrational*), ἀντὶ Ἀλικός. Ὁ ἀρχαῖος ποταμὸς Ἐχέδωρος, ὡς ἐσημειώσαμεν ἤδη,² σημειοῦται ἤδη εἰς τὴν *Tabulam Peutingerianam* μὲ πακείμενον σταθμὸν *Gallicum*, πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου προφανῶς ἔχει σχέσιν καὶ τὸ νεώτερον ὄνομα τοῦ ποταμοῦ, ἡ δὲ ἀνάπτυξις ἀλόγου γ ἐν ἀρχῇ λέξεως, ἀρχομένης ἀπὸ τοῦ ἀδροῦ φωνήεντος α ἄνευ προηγουμένου ἄρθρου, ὀλίγον εἶναι πιθανή. Ἐλέχθη βεβαίως καὶ λέγεται διαλεκτικῶς οἱ *jällloi*, ἀλλ' οὐδέποτε ἐντεῦθεν γάλλος ἀντὶ ἄλλος.

Ὡς πρὸς τὸν τόπον τῆς ἀλικῆς ταύτης ὑπάρχει ἀμφισβήτησις. Ὁ Παπαγεωργίου ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰς πληροφορίας τῶν περιηγητῶν καὶ τὴν σημερινὴν κατάστασιν ἐταύτισε τὴν ἀλικὴν ταύτην πρὸς τὴν καὶ σήμερον ἐν ἐνεργείᾳ ἀλικὴν τοῦ Κίτρου. Τὴν τοποθέτησιν ταύτην ὀρθῶς ἀπορρίπτει ὁ Vasiliev διὰ τὴν μεγάλην ἀπόστασιν. Πολὺ πλησιέστερα, καὶ δὴ ἀπὸ θαλάσσης, εἶναι ἡ ἀλικὴ τοῦ Ἐμβόλου, τοῦ σήμερον καλουμένου Καρὰ—μυρνονοῦ. Περισσότερον ὅμως πλησιάζει πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἡ γνώμη τοῦ Grégoire, ὅστις τοποθετεῖ τὴν ἀλικὴν παρὰ τὸν Γαλλικόν. Δὲν νομίζω ὅμως ὅτι ἡ τοποθέτησις αὕτη δύναται νὰ γίνῃ εἰς τὴν βορείως τοῦ σημερινοῦ Νάρες καὶ δυτικῶς τοῦ Γαλλικοῦ καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς εὐρισκομένην μικρὰν ἀλμυρὰν λίμνην (*Adzi Göl*), ἐκ τῆς ὁποίας καὶ σήμερον οἱ περιόικοι προμηθεύονται κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας ἄλας, διότι ἡ ἀπόστασις αὐτῆς ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης, μολοντί μικροτέρα τῆς τοῦ Κίτρου, εἶναι ἀρκετὴ καὶ δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὸ *προσπαρακειμένην* τῆς ἐπιγραφῆς. Νομίζω μᾶλλον ὅτι ἡ ἀλικὴ πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ ἢ περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Γαλλικοῦ ἢ τὸ πολὺ περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἄξιοῦ, μολοντί σήμερον οὐδεμία τοιαύτη ὑφίσταται. Ἐπισκεφθεῖς τὸ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Γαλλικοῦ προσφυγικὸν χωρίον *Κασκάρκαν*, καθὼς καὶ τὴν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἄξιοῦ *Χαλάστραν* (*Κουλακιάν*), ἐπληροφορήθη παρὰ τῶν χωρικῶν

¹ Πρβλ. καὶ τὸ ἐν τοῖς θαύμασι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου «τῶν προσπαρακειμένων τῇ θεοσώτῃ ταύτῃ πόλει Σκλαβίνων», παρὰ Migne, PG τ. 116 στ., 149 Β.

² Βλ. ἀν. σ. 731.

ὅτι τὰ πρὸς τὴν θάλασσαν ἐδάφη τῶν χωρίων τούτων εἶναι ἀλμυρά, πολ-
λαχοῦ δὲ κατὰ τὸ θέρος ἔξανθει ἄλας, τὸ ὁποῖον περισυλλέγουν οἱ χωρικοί.
Τοῦτο προφανῶς εἶναι τὸ γνωστὸν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος *χαλαστραῖον νίτρον*,¹
ἢ δὲ λίμνη, ἐξ ἧς τοῦτο ἐλαμβάνετο, προφανῶς ἦτο λιμνοθάλασσά τις ἢ
ἐλώδης ἔκτασις ὑφ'ἀλμυρος περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀξιου, τὴν ὁποίαν ἀνα-
φέρει ἤδη ὁ Ἡρόδοτος, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐξέβαλλε καὶ ὁ Γαλλικός.²
Σήμερον λόγῳ τῶν προσχώσεων τῶν ποταμῶν ἡ λίμνη ἔχει μεταβληθῆ εἰς
ἀλιτενῆ πεδιάδα, τοῦτο ὅμως δὲν ἀποκλείει κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα νὰ ὑφίστατο
λιμνώδης ἔκτασις καὶ ἀλική, προσπαρκειμένη τῇ Θεσσαλονίκῃ, ἀφ' οὗ καὶ
σήμερον ἀκόμη πολλαχοῦ τῆς περιοχῆς πηγνυνται ἢ ἔξανθοῦσιν αὐτόματοι
ἄλας καὶ περισυλλέγονται ὑπὸ τῶν χωρικῶν.

Ὡς πρὸς τὸ μονοπώλιον τοῦ ἄλατος παρατηρῶ ὅτι, καὶ ἂν δὲν
ὑπῆρχεν ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν, πάντως θὰ ὑπῆρχον κρατικά δικαιώματα ἐπὶ
τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς πωλήσεως αὐτοῦ. Ἐν ἐνετικῷ ἐγγράφῳ, οὗ ἀποσπά-
σματος ἐδημοσίευσεν ὁ Μέρτζις,³ ἡ ἐνετικὴ γερουσία παρέχει τὸ δικαίωμα
εἰς τὸν διεξάγοντα τὰς μετὰ τῶν Τούρκων διαπραγματεύσεις νὰ ὑποσχεθῆ
«εἰς τὸν Τοῦρκον ὅτι θὰ ἔχη τὸ ἴδιον προνόμιον, πὺ εἶχε καὶ ἐπὶ τῆς
ἐποχῆς τοῦ Δεσπότη ἐπὶ τοῦ ἄλατος»· «πλὴν τοῦ ἐπὶ τοῦ ἄλατος προνο-
μίου ὁ δεσπότης ἐδίδεν εἰς τὸν Τοῦρκον κατ' ἔτος καὶ 100.000 ἄσπρων».
Ἐκ τῆς πληροφορίας ταύτης ὄχι μόνον πιστοποιεῖται ἡ ὑπαρξίς τοῦ δι-
καιώματος, ἀλλ' ἴσως καὶ τὸ ὅτι τὰ ἐξ αὐτοῦ ἔσοδα ἦσαν σημαντικά.
Ἀμφίβολον θεωρῶ τὸ ὅτι οἱ στρατιωτικοὶ εἶχον εἰδικῶς καθορισμένα ἐπὶ
τοῦ ἄλατος δικαιώματα. Νομίζω μᾶλλον ὅτι ἡ εἰδικὴ μνεία αὐτῶν ἐν τῇ
ἐπιγραφῇ ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀποτροπὴν συνήθων ἐκ μέρους αὐτῶν αὐθαιρεσιῶν.
Ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἔχω νὰ παρατηρήσω τὰ ἑξῆς :

Ἡ γνώμη τοῦ συγγραφέως, ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ὁ Α' οὐδέποτε ἐπε-
σκέφθη τὴν Θεσσαλονίκην, δὲν εἶναι ἀκριβής. Διέφυγεν αὐτὸν ἢ ὑπὸ τοῦ

¹ Στέφανος Βυζάντιος ἐν λ. Χαλάστρα, πόλις Θυράκης, περὶ τὸν Θερμαῖον
κόλπον... ἔστι καὶ λίμνη τῇ πόλει ὁμώνυμος.—Σουΐδας ἐν λ. Χαλαστραῖον νί-
τρον, ἀπὸ Χαλάστρας τῆς ἐν Μακεδονίᾳ λίμνης.—Ἡσύχιος ἐν λ. Χαλαστραίων
σῶν [πόλις τῆς Μακεδονίας καὶ λίμνη ἐνθα τὸ Χαλαστραῖον νίτρον γεγένηται].—Κατὰ
τὸν Στράβωνα (ιβ30,21) ἡ Χαλάστρα ὑπῆρξε μία τῶν ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου εἰς τὴν
Θεσσαλονίκην συνοικισθειῶν πόλεων.

² Ἡρόδοτος, VII, 124, ἐπορεύετο δὲ (Ξέρξης)... ἐπὶ ποταμὸν Χείδωρον (=Ἐχέ-
δωρον), ὅς ἐκ Κρηστοναίων ἀρξάμενος ῥέει διὰ Μυγδονίης < τῆς > χώρας καὶ ἐξεῖε
παρὰ τὸ ἔλος τὸ ἀπ' Ἀξίῳ ποταμῷ.—Πρὸς τὸ ἔλος τοῦτο ταυτίζει τὴν λίμνην τῆς
Χαλάστρας καὶ ὁ Osberghammer ἐν RE λ. Chalastra 2. Ὁ ταυτισμὸς ὑπὸ τοῦ Tafel
(Thessalonica σ. 283) τῆς λίμνης Χαλάστρας πρὸς τινὰ ὑπὸ τοῦ Hadji Kalfa ἀνα-
φερομένην ἀλμυρὰν λίμνην Jaidzilar (Γιοντζιλάρ;) εἶναι πολὺ ἀμφίβολος.

³ Κωνστ. Δ. Μέρτζιου, Μνημεῖα μακεδονικῆς ἱστορίας. Θεσσαλονικὴ 1947, σ. 66.

ἀειμνήστου Γεωργίου Οἰκονόμου δημοσιευθεῖσα ἐκ Θεσσαλονίκης ἐπιγραφὴ περὶ προσευχῆς τοῦ αὐτοκράτορος ἐν τῷ πανσέπτῳ οἴκῳ τοῦ Δημητρίου, ἧτις ἀναμφισβητήτως ἀνήκει εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν τὸν Α΄.¹

Ἐπίσης ἡ γνώμη τοῦ συγγραφέως ὅτι τὰ σλαβικὰ φύλα κατὰ τὸν Ζ΄ αἰῶνα εἶχον περικυκλώσει τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ὅτι εἶχον ἀποκτήσει καὶ στόλον, δι' οὗ ἐνήργουν ἀποβάσεις εἰς τὰς νήσους, καὶ ὅτι ἐπειθέντο κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης οὐχὶ χάριν λείας, ἀλλὰ διὰ τὰ ἐγκατασταθῶν εἰς τὴν παρθιαλασσίαν ταύτην πόλιν, νομίζω ὅτι εἶναι διατυπωμένη μετὰ τινος ὑπερβολῆς, δίδουσα ἀφορμὴν εἰς τὸν ἀπειρότερον ἀναγνώστην νὰ ὑποθήσῃ ὅτι τὰ σλαβικὰ φύλα ἦσαν συγκεκορημένα εἰς ἑνιαῖον κράτος. Οἱ Σλάβοι κατὰ φυλάς καὶ πατριὰς ζῶντες καὶ ποιμενικὸν θνὰ τὰ ὄρη καὶ τὰ δάση διάγοντες βίον² εἶχον ἐγκατασταθῆ κυρίως εἰς τὰ περὶ τὸν ἄνω ροῦν τοῦ Σιτυμόνος ὄρη χωρὶς ποτε νὰ ἀποτελέσουν ἴδιον κράτος.

Ἐκ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ Λέοντος³ προκύπτει πρὸς τούτοις καὶ τοῦτο, ὅτι τὰ περαιοθέντα ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως σλαβικὰ φύλα δὲν ἔμειναν ἀπολύτως ἐλεύθερα, ἀλλ' ἐβιάσθησαν νὰ ὑποταγῶσιν εἰς τοὺς Ρωμαίους, διατηροῦντα ὅμως μέχρι τινὸς ἰδίου ἀρχοντα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ συγγραφεὺς τὰς ἐξ αὐτῶν *ὀχλήσεις καὶ πολέμους* ὀνομάζει *ἀνταρσίας*. Παράθετω τὸ σχετικὸν χωρίον ὑπογραμμίζων τὰ χαρακτηριστικὰς φράσεις, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐδόθη μέχρι τοῦδε ὅση ἔπρεπε προσοχή.

«Ζθ'. Καὶ τὰ Σκλαβικὰ δὲ ἔθνη ὁμοδιαιτὰ τε ἦσαν καὶ ὁμότροπα ἀλλήλοις καὶ ἐλεύθερα, μηδαμῶς δουλοῦσθαι ἢ ἀρχεσθαι πειθόμενα, καὶ μάλιστα ὅτε πέρα τοῦ Δουνάβεως κατόικουν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ. Ὅθεν καὶ ἐνταῦθα περαιοθέντα, καὶ οἶονεὶ βιασθέντα δέξασθαι τὴν δουλείαν, οὐκ εἰτέρῳ ἢ δέως πείθεσθαι ἤθελον, ἀλλὰ τρόπον τινὰ ἑαυτοῖς κρείττον γὰρ ἡγοῦντο ἀπὸ τοῦ ἀρχοντος τῆς αὐτῶν φυλῆς φθείρεσθαι, ἢ τοῖς Ρωμαίοις δουλεύειν καὶ ὑποκλίνεσθαι νόμοις. Οἱ δὲ τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος τὸν ἁγιασμὸν καταδεξάμενοι ἄχρι τῶν ἡμετέρων ἡμερῶν τοῦτο, ὅσον κατὰ αὐτούς, εἰς ἀρχαίας ἐλευθερίας συνήθειαν διατηροῦνται.

ῥα'. Ταῦτα δὲ ὁ ἡμέτερος ἐν θεῖᾳ τῇ λήξει γενόμενος πατὴρ καὶ Ρωμαίων αὐ-

¹ Γ. Οἰκονόμος, Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι τοῦ 1918 σ. 41 - 52. Ὁ Οἰκονόμος ὀρθῶς διακρίνει καὶ αὐτὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ εὑρεθεῖσαν ἐπιγραφὴν καὶ ἀναφερομένην εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν τὸν Α΄ ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Παπαγεωργίου δημοσιευθείσης καὶ εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν τὸν Β΄ ἀποδοθείσης. Τὴν πραγματείαν τοῦ Οἰκονόμου μοῦ ὑπενεθύμισεν ὁ συνάδελφος κ. Α. Ζυγγόπουλος.

² Ὁ Λέων ἐν τοῖς Τακτικοῖς (Migne S.G. τ. 107 σ. 970) ῥητῶς λέγει ὅτι οἱ Σλάβοι περιωρίζοντο μόνον εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς κέγχρου, «δυσχερῶς φέροντες τοὺς ἄλλους τῆς γεωργίας πόνους, διὰ τὸ ἐλευθεριωτέραν μᾶλλον φιλεῖν αὐτὰ τὴν διαγωγὴν ποιεῖσθαι καὶ ἄπονον, ἢ σὺν πολλῷ κόπῳ πολυτέλειαν βρωμάτων ἢ χρημάτων ἐπιχίσασθαι».

³ Ἐνθ' ἀν. σ. 968 κέ.

τοκράτωρ Βασίλειος τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν ἔπεισε μεταστῆναι, καὶ Γραικώσας, καὶ ἄρχουσι κατὰ τὸν Ῥωμαϊκὸν τύπον ὑποτάξας, καὶ βαπτίσματι τιμήσας, τῆς τε δουλείας ἠλευθέρωσε τῶν ἑαυτῶν ἀρχόντων, καὶ στρατεύεσθαι κατὰ τῶν Ῥωμαίους πολεμούντων ἐθνῶν ἐξεπαίδευσεν οὕτω πως ἐπιμελῶς περὶ τὰ τοιαῦτα διακείμενος, διὸ καὶ ἀμερίμνους Ῥωμαίους ἐκ τῆς πολλάκις ἀπὸ Σκλάβων γενομένης ἀνταρσίας ἐποίησε, πολλὰς ὑπ' ἐκείνων ὀχλήσεις καὶ πολέμους τοῖς πάλαι χρόνοις ὑπομείναντας.»

Τὰ λεγόμενα ταῦτα ὑπὸ τοῦ Λέοντος φαίνονται ἐκ πρώτης ὄψεως ἀντιφατικά, ἀλλ' ὁ νοῦς αὐτῶν εἶναι, νομίζω, σαφῆς καὶ σύμφωνος πρὸς τὴν ἱστορίαν. Τὰ σλαβικά φύλα, περαιοθέντα ἐντεῦθεν τοῦ Ἰστροῦ, ἐβιάσθησαν νὰ ὑποσγῶσιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, διετήρησαν ὅμως ἰδίους ἄρχοντας, προφανῶς φυλάρχους, μὴ θελήσαντα νὰ ὑποταγῶσι τελείως εἰς τοὺς Ῥωμαίκοις νόμους. Οὕτω καὶ μετὰ τὴν βάπτισιν αὐτῶν ἐξηκολούθησαν μέχρι καὶ τῶν χρόνων τοῦ Λέοντος νὰ διατηρῶσι τὴν συνήθειαν τῆς ἀρχαίας ἐλευθερίας. Ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν γενομένων κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Τριπολίτου τὸ 904. Ὁ Ἰωάννης ὁ Καμενιάτης ὁμιλεῖ περὶ πλησιοχώρων Σκλαβήνων, τῆς τοξικῆς ἐμπείρων, τελούντων ἄλλων μὲν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Θεσσαλονίκης, ἄλλων δὲ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Στρουμόνος, ὧν οἱ ἄρχοντες, κληθέντες ἐπανειλημμένως δι' ἐπιστολῶν, ἵνα ἔλθωσιν εἰς βοήθειαν τῆς πόλεως, δὲν προσήλθον, πλήν τινων εὐαριθμητῶν καὶ πρὸς τὴν μάχην ἀπαρασκευῶν.¹ Τοῦτο δηλοῖ ὅτι δὲν ἦσαν ἐντεταγμένοι εἰς τὰ θεματικά στρατεύματα, ἀλλ' ἦσαν οἰονεὶ ἐλεύθεροι σύμμαχοι² ὑπὸ ἰδίους τελοῦντες πονηροτάτους ἄρχοντας, ὅπως δεικνύει τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τὴν πολιορκίαν πρῶτοι αὐτοί, οἱ ἡγούμενοι τῶν εὐαριθμητῶν Σκλαβήνων, ἀνοίξαντες λάθρα τὴν πύλην τῆς Ἀκροπόλεως ἔφυγον, διὰ νὰ σωθῶσιν ἐκ τοῦ κινδύνου.³ Ἐξ ἄλλου γνωρίζομεν ἐκ τῶν πηγῶν ὅτι ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνοιο σλαβικά στρατεύματα ὑπὸ Ἑλληνα στρατηγόν, τὸν Προκόπιον, ἐμάχοντο μετὰ τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν τῶν δυτικῶν θεμάτων κατὰ τῶν ἐν Σικελίᾳ Σαρακηνῶν.⁴

Ἡ συνεργασία τῶν Σλάβων μετὰ τῶν Βουλγάρων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' δεικνύει ὅτι οὗτοι προήρχοντο κυρίως ἐκ βορειοτέρων μερῶν καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς πεδιάδος τῆς Θεσσαλονίκης. Εἶναι δὲ γνωστὸν ἐκ τοῦ Θεοφάνους ὅτι οἱ Βούλγαροι, ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν ἐντεῦ-

¹ Ἰωάννης Καμενιάτης Βόνν. 514, 19 κέ.

² Οὕτως ἀποκαλεῖ αὐτοὺς καὶ ὁ Καμενιάτης Βόνν. 515, 20. Οὕτω δὲ τῆς ἀπὸ τῶν συμμάχων Σκλαβήνων ἀποβουκοληθέντες ἐλπίδος.

³ Ἐνθ' ἄν. 515, 15. Οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ τῶν Σκλαβήνων ἡγούμενοι, πάλαι προμελετήσαντες τοῦτο καὶ τὰς κλεῖδους τῶν πυλῶν προὑφελόμενοι.

⁴ Πρβλ. Στ. Π. Κυριακίδου, Θεσσαλονίκια μελετήματα, Θεσσαλονίκη, 1939, σ. 16.

θεν τοῦ Δουνάβεως χώραν, ὑπέταξαν τοὺς ἐν τῇ πέραν τοῦ Αἴμου χώρας ἐγκατεστημένους Σλάβους, τοὺς ὁποίους ἀπώθησαν πρὸς νότον καὶ δυσμὰς μέχρι τῆς Ἀβαρίας ὡς ὑποτελεῖς αὐτῶν, ὅθεν καὶ ἡ συνεργασία.¹ Ἐκ τῶν βορειοτέρων τούτων μερῶν, ἀπαρτίζοντες κατὰ καιροὺς ληστρικὰς ομάδας, ἄλλοτε μικρὰς καὶ ἄλλοτε μεγαλυτέρας, κατήρχοντο εἰς τὰς πεδιάδας πρὸς λεηλασίαν, ἐπιτιθέμενοι ἐνίοτε καὶ κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς ὁποίας ὁ φημιζόμενος πλοῦτος προσεῖλκεν αὐτοὺς ἰδιαιτέρως, ἴσως δὲ καὶ κατ' ἄλλων πόλεων, μὴ ἀναφερομένων εἰς τὰς πηγὰς. Βεβαίως δὲ εἶναι ἀπίθανον μικραὶ αὐτῶν ομάδες, πατριαὶ ἢ μικραὶ φυλαί, νὰ ἐγκατεστάθῃσαν σποράδην καὶ εἰς νοτιώτερα ἀοίκητα ὄρη, ἢ καὶ εἰς πεδιάδας, τὸ κέντρον ὅμως αὐτῶν, αἱ Σκλαβινίαι, εὗρισκετο πάντοτε εἰς τὸν ἄνω ῥοῦν τοῦ Στρουμόνος, πέραν τῆς κλεισούρας τοῦ Ρουπελίου καὶ πρὸς τὰ ἐκεῖ ἐγίνοντο αἱ ἐκστρατεῖαι τῶν Βυζαντινῶν, ὅσας αἱ ληστρικαὶ αὐτῶν ἐπιδρομαὶ ἀπέβαινον πολὺ ἐνοχλητικά.

Τῆς αὐτῆς ληστρικῆς φύσεως ἦσαν καὶ αἱ θαλάσσιαι αὐτῶν ἐπιδρομαί, αἵτινες ἐκ τοῦ Στρουμόνος ὠρῶντο. Ἐχοντες πατροπαράδοτον τὴν τέχνην τοῦ γλύφειν πρωτογονικὰ μονόξυλα,² τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦν εἰς τοὺς ποταμοὺς, ἀπήρτιζον ἐνίοτε πειρατικὰς ομάδας ἐκ τούτων, διὰ τῶν ὁποίων ἐληλάτουν τὰς νήσους. Ἡ λέξις *στόλος* διὰ τὰ ἀθροίσματα ταῦτα τῶν ληστρικῶν μονοξύλων εἶναι ὑπερβολικῆ.

Τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς μετώκησε 30.000 ἐκ τῶν αἰχμαλωτισθέντων Σλάβων εἰς τὴν Βιθυνίαν δὲν εἶναι ἀκριβές. Κατὰ τὸν Θεοφάνη³ ὁ Ἰουστινιανὸς «ἐπελέξατο ἐκ τῶν μετεκοισθέντων ὑπ' αὐτοῦ Σκλάβων καὶ ἐστράτευσε χιλιάδες λ'». Ἐπομένως τὸ σύνολον, ἐφ' ὅσον μάλιστα ὁ μετοικισμὸς ἐγένετο σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, πρέπει νὰ ἦτο πολὺ μεγαλύτερον, ἴσως μεγαλύτερον τῶν 80.000, εἰς ὅσους ὑπολογίζει αὐτὸ ὁ Lamanski. Ἐὰν μάλιστα ὑπολογίσωμεν ὡς συνήθως ἐκάστην οἰκογένειαν πρὸς πέντε ἄτομα, θὰ ἠδύνατο ὁ ἀριθμὸς νὰ ἀναβιβασθῇ καὶ εἰς 150.000.

Ἡ γνώμη τοῦ συγγραφέως ὅτι τὰ γεγονότα τοῦ Ζ' αἰῶνος ἐν γένει καὶ πιθανῶς ἢ ἐκστρατεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' (688) συνετέλεσαν εἰς τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν Σλάβων καὶ ὅτι οἱ μετοικισθέντες εἰς τὸ Ὀψίκιον ἦσαν ἤδη χριστιανοὶ καὶ ὅτι χάριν αὐτῶν ἰδρυθῆ ἐπισκοπὴ ἐν Μικρᾷ

¹ Πρβλ. Στ. Π. Κυριακίδου, Τὰ βόρεια ἐθνολογικὰ ὄρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Θεσσαλονίκη, 1946, σ. 19 κέ.

² Πρβλ. Θαύματα Βιβλ. II κεφ. I Migne P. G. τ. 116 στ. 1325. Ὁ θαυματογράφος ἀποδίδει εἰς αὐτοὺς τὴν ἐφεύρεσιν. «Ἐγένετο τοίνυν πλήθος ἀπειρον συναχθὲν ἀπὸ τε τῶν Δρογουβιτῶν . . . καὶ λοιπῶν ἔθνων, πρώτως ἐφευρόντων ἐξ ἑνὸς ξύλου γλυπτὰς νῆας κατασκευάσαι . . . ὥσπερ κατεσκεύασαν ἐκ μονοδένδρων γλυπτὰς νῆας, ἀπειρους τὸν ἀριθμὸν ὑπαρχούσας.»

³ De Boor σ. 365 κέ.

Ἀσία, νομίζω ὅτι εἶναι ὑπερβολικῆ. Βεβαίως δὲν εἶναι ἀπίθανον μικρός τις ἀριθμὸς Σλάβων λόγω τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς νὰ ἐδέχθῃ τὸν χριστιανισμὸν ἐνωρίτερον τῶν Βουλγάρων. Ὅτι ὅμως οἱ μετοικισθέντες εἰς Μικρὰν Ἀσίαν ἦσαν ἤδη χριστιανοὶ καὶ ὅτι χάριν αὐτῶν ἰδρῦθῃ καὶ ἐπισκοπὴ νομίζω ὅτι δὲν δικαιολογεῖται ἀπὸ τὰ πράγματα. Τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν μετοικεσίαν αὐτὴν (692) ὁ Ἰουστινιανὸς κατάρτιζει ἐξ αὐτῶν τὸν ἐκ 30.000 «περιούσιον λαόν», τὸν ἐκλεκτὸν δηλαδὴ στρατόν,¹ τὸν ὁποῖον ἀποστέλλει κατὰ τῶν Ἀράβων. Ἀλλ' ὁ *περιούσιος* οὗτός λαὸς ἀπεδείχθη κατὰ τὸν Γεώργιον τὸν Μοναχὸν *ἀνόσιος*,² διότι ἠυτομόλησε πρὸς τοὺς Ἀραβας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δεικνύει ὅτι δὲν εἶχε δεχθῆ τὸν χριστιανισμὸν, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἠυτομόλει πρὸς τοὺς ἀπίστους. Ἐκ τούτου ὀργισθεὶς ὁ Ἰουστινιανὸς κατὰ τὴν πληροφορίαν τοῦ Θεοφάνους³ «ἀνείλε τὸ τούτων ἐγκατάλειμμα σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις παρὰ τῷ λεγομένῳ Λευκάτῃ, τόπῳ κρημνώδει καὶ παραθαλασσίῳ κατὰ τὸν Νικομηδείσιον κόλπον κειμένῳ». Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὁ *περιούσιος* λαὸς ἠυτομόλησε, τὸ δὲ ὑπόλειμμα αὐτῶν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἐξωντώθη, τίνων χάριν ἰδρῦθῃ ἡ ἐπισκοπὴ; Ὁ *Dvornik*, εἰς τὸν ὁποῖον παραπέμπει ὁ συγγραφεὺς, δύο ἐπισκοπὰς τῆς μητροπόλεως Νικαίας θεωρεῖ ὡς σλαβικὰς, τὴν τῆς Μοδρίνης καὶ τὴν τῶν Γορδοσέρβων. Ἀλλὰ διὰ μὲν τὴν πρώτην, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα σχετίζει ἐτυμολογικῶς πρὸς τὴν σλαβικὴν λέξιν *modra* (= κυανοῦς), ὁ ἴδιος παρατηρεῖ ὅτι ἤδη ὁ Στράβων ἀναφέρει ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ τόπον, ὀνόματι Μόδρα, ὁ δὲ *Niederle* ὀρθῶς ἀμφιβάλλει περὶ τῆς σλαβικότητος τῆς περιοχῆς. ἔκτος ἂν μεταφέρωμεν τοὺς Σλάβους εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος, διὰ δὲ τὴν δευτέραν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποδείξῃ τὴν σλαβικότητα τοῦ ὅλου ὀνόματος τῶν *Γορδοσέρβων* καὶ ὄχι μόνον τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ, τὸ ὁποῖον συνάπτει πρὸς τὴν φυλὴν τῶν Σέρβων, ἔπρεπε δὲ καὶ νὰ ἐνθυμηθῇ ὅτι ὑπάρχει καὶ γνησίᾳ λατινικὴ λέξις *servi*. Ἐὰν δ' ἐνεθυμῆτο καὶ τὸν παροιμιώδη *Γόρδιον δεσμὸν* καὶ ὅσας πόλεις καὶ τοπωνύμια ἀναφέρουν οἱ ἀρχαῖοι ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ μὲ τὸ ὄνομα *Γόρδος*, *Γόρδιον* κλπ., νομίζω ὅτι θὰ ἀπέφυγε νὰ στηρίξῃ ἐθνολογικὰ συμπεράσματα ἐπὶ τόσον ἐπισηλοῦς ἐτυμολογίας. Ἀλλ' οὔτε καὶ διὰ τοὺς παλαιότερον ἐπὶ Κωνσταντος (658) μετοικισθέντας⁴ εἶναι πιθανὸν ὅτι ἰδρῦθῃ ἐπισκοπὴ, διότι καὶ οὗτοι, καθ' ἃ λέγει ὁ Θεοφάνης, ὅτι «ἐπεστράτευσεν ὁ Ἀβδεραχμάν, ὁ τοῦ Χαλέδου, τὴν Ῥωμανίαν καὶ ἐν αὐτῇ ἐχείμασε καὶ πολλὰς ἐλυμήνατο χώρας... τούτῳ

¹ Ὁ συγγραφεὺς κακῶς ἐρμηνεύει τὴν φράσιν διὰ τοῦ «*a supernumerary corps*».

² Γεώργιος Μοναχὸς ἐκδ. de Boor σ. 730,5 καὶ λαβὼν τὸν *περιούσιον* ἐκείνου λαόν, μᾶλλον δὲ *ἀνόσιον*.

³ Θεοφάνης de Boor σ. 366,21.

⁴ Θεοφάνης de Boor σ. 347,6.

προσρυνέντες σὺν αὐτῷ ἐν Συρίᾳ κατῆλθον χιλιάδες πέντε, καὶ ῥκίσθησαν εἰς τὴν Ἀπαμέων χώραν ἐν κώμῃ Σελευκοβόλῳ».¹ Τέλος εἰς τὴν γνώμην ὅτι ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β΄ ἦ καὶ πρὸ αὐτοῦ ἤρχισεν ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν Σλάβων ἀντιτίθεται καὶ ἡ ἀνωτέρω παρατεθεῖσα πληροφορία τοῦ Λέοντος, καθ' ἣν οὗτος ἐγένετο ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνοιο. Σημειωτέον ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Λέοντος λεγόμενα περὶ τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν περαιωθέντων τὸν Δούναβιν Σλάβων δὲν πρέπει νὰ συγγέωνται πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου λεγόμενα² περὶ τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Χρωβάτων καὶ τῶν γειτόνων αὐτῶν Ζαχλούμων καὶ λοιπῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Βασιλείου τοῦ Α΄. Ἐκεῖ ὁ Βασίλειος οὐδεμίαν *γραίκωσιν* ἐπεχείρησεν, οὐδὲ ὑπέταξεν αὐτοὺς ὑπὸ *Ῥωμαίους ἄρχοντας κατὰ τὸν ρωμαϊκὸν τύπον*, ἀλλὰ «προεβίβλετο εἰς αὐτοὺς ἄρχοντας, οὓς ἐκεῖνοι ἤθελον καὶ προέκρινον, ἀπὸ γενεᾶς ἧς ἐκεῖνοι ἠγάπων καὶ ἔστεργον».

¹ Ἀξιολόγους παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ κειμένου καὶ τῶν παρατηρήσεων τοῦ Vasiliev ἔκαμε καὶ ὁ ἐπανεκδοὺς τὸ κείμενον βελτιωμένον ἐπιφανῆς βυζαντινολόγος Grégoire ἐν τῷ μνημονευθέντι ἄρθρῳ του. Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον ἀμφότεροι ἀφῆκαν ἀπαρατήρητον, εἶναι τὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἡ ἀφήγησις τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β΄ ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους ἐν σχέσει πρὸς τὴν θριαμβευτικὴν αὐτοῦ εἴσοδον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Κατ' αὐτὴν ὁ Ἰουστινιανὸς ἐκστρατεύσας κατὰ Σκλαβίνιας καὶ Βουλγαρίας, «τοὺς μὲν Βουλγάρους πρὸς τὸ παρὸν ὑπνητηκότας ὤθησε, μέχρι δὲ Θεσσαλονίκης ἐκδραμών, πολλὰ πλήθη τῶν Σκλάβων, τὰ μὲν πολέμῳ, τὰ δὲ προσρυνέντα, παραλαβίων, εἰς τὰ τοῦ Ὀψικίου διὰ τῆς Ἀβύδου περάσας κατέστησε μέρη». Ἐὰν ἡ ἀφήγησις ἐσταμάτα ἕως ἐδῶ, ἡ νικηφόρος ἐκστρατεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ θὰ ἐτερματίζετο μὲ τὴν θριαμβευτικὴν αὐτοῦ εἴσοδον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν μεταφορὰν τῶν αἰχμαλώτων εἰς τὸ Ὀψικιον. Ἄλλ' ὁ Θεοφάνης συνεχίζει. «Ἐν δὲ τῷ ὑποστρέφειν αὐτὸν ὁδοστατηθεὶς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐν τῷ στενῷ τῆς κλεισοῦρας μετὰ σφαγῆς τοῦ οἰκείου λαοῦ καὶ τραυματίας πολλῆς ἀντιπαρελθεῖν ἠδυνήθη.» Ἐὰν ὁ Ἰουστινιανὸς μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς Θεσσαλονίκης ἐπέστρεφεν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τῆς συνήθους ὁδοῦ, τῆς Ἐγνατίας, δὲν βλέπω ποῦ ἠδύνατο νὰ περιπέση εἰς σοβαρὰν ἐνέδραν, ὥστε νὰ ἀποβάλλῃ μέγα μέρος τοῦ στρατοῦ του. Ἡ Ἐγνατία ὁδὸς ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνην, ὅπως καὶ βραδύτερον, πολὺ μακρὰν τῶν Βουλγάρων, ἐκτὸς δὲ τούτου τὰ στενά, διὰ τῶν ὁποίων αὕτη διέρχεται ἐκ Θεσσαλονίκης πρὸς τὴν Θράκην, τῆς Ρεντίνης καὶ τῶν Σαπαίων, εἶναι ἀσήμαντα, ὥστε νὰ μὴ ἐπιτρέπουν μεγάλας ἐνέδρας

¹ Ἐνθ' ἀν. σ. 348,16. Πρβλ. Στ. Κυριακίδου, Τὰ βόρεια ἔθνολογικά ὄρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ σ. 19.

² Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανὸν Βόνν. 129.

καὶ καταστροφάς. Τὰ μόνα μακρὰ καὶ φοβερὰ καὶ ὄντως κατάλληλα δι' ἐνέδρας στενά, ὅπου ἐπανειλημμένως ἐστήθησαν ἐνέδραι καὶ ἔγιναν συγκρούσεις καὶ καταστροφαί, εἶναι τὰ στενά τοῦ Στρυμόνος, ἦτοι τοῦ *Ρουπελίου*, εἰς τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον ὁ Ἰουστινιανὸς κατώκισε Σλάβους πρὸς φύλαξιν,¹ καὶ βραδύτερον ὁ Νικηφόρος Ἕλληνας στρατιώτας ἐκ διαφόρων θεμάτων,² ὡς καὶ τὰ βορειότερον εὐρισκόμενα καὶ σήμερον καλούμενα *Στενὰ τῆς Κρέσνας*. Γεννάται λοιπὸν τὸ ἐρώτημα, ποίαν ὁδὸν ὁ Ἰουστινιανὸς ἠκολούθησε κατὰ τε τὴν νικηφόρον ἐκστρατείαν καὶ τὴν θλιβερὰν ἐπάνοδον. Ἐὰν αἱ πληροφορίαι, τὰς ὁποίας μᾶς δίδει ὁ Θεοφάνης περὶ τῆς ἐπανόδου τοῦ Ἰουστινιανοῦ, εἶναι ἀκριβεῖς, καὶ δὲν ἔχομεν ἀφορμὴν νὰ ἀμφιβιάλλωμεν περὶ τῆς ἀκριβείας αὐτῶν, μολονότι δὲν ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου, εἰς μόνον τρόπον ἐριμνησίας τῆς ὁδοῦ τῆς ὅλης ἐκστρατείας ὑπολείπεται, ὁ ἕξῃς. Ὁ Ἰουστινιανός, ὀρμηθεὶς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἔρχεται εἰς τὴν κλεισούραν τοῦ Στρυμόνος (τοῦ *Ρουπελίου*), ἀπωθεὶ τοὺς ὑπηνηκότας Βουλγάρους καὶ εἰσέρχεται δι' αὐτῆς εἰς τὰς Σκλαβινίας, τὰς ὁποίας νικᾷ καὶ αἰχμαλωτίζει, ὀρίζει δ' ἐξ αὐτῶν καὶ φύλακας τῆς κλεισούρας. Μέχρι τίνος σημείου προχώρησε πρὸς βορρᾶν δὲν δύναται νὰ ἐξακριβωθῇ. Ἡ Σαρδικὴ πάντως εὐρίσκετο εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ἐκεῖθεν στρέφεται πρὸς δυσμᾶς, ἀκολουθῶν δὲ τὴν κοιλάδα τῆς σημερινῆς Στρωμνίτισης, τῆς βυζαντινῆς δηλονότι Τιβεριουπόλεως, δι' ἧς ῥέει ὁ παραπόταμος τοῦ Στρυμόνος Πόντος, ἔξέρχεται εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ἀκολουθῶν τὸν ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ φθάνει εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν. Ἀποφασίσας κατόπιν νὰ ἐπιστρέψῃ, ἀποστέλλει πρῶτον τὴν αἰχμαλωσίαν εἴτε διὰ ξηρᾶς εἴτε διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Ἀβυδον, αὐτὸς δ' ἀκολουθῶν τὴν ἰδίαν ὁδὸν ἀνέρχεται διὰ τοῦ Ἀξιοῦ εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Τιβεριουπόλεως, προφανῶς διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ ἐκ νέου τὰς Σκλαβινίας, καὶ δι' αὐτῆς κατέρχεται εἰς τὴν κλεισούραν τοῦ Στρυμόνος, ὅπου, διερχόμενος πλέον ἀνύποπτος, ὑφίσταται τὴν ἐνέδραν τῶν Βουλγάρων, συνεργαζομένων πιθανώτατα μετὰ τῶν ἀπίστων φυλάκων αὐτῆς Σλάβων. Διελθὼν κακῆν κακῶς τὰ στενά, φθάνει τέλος εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Σερρῶν καὶ διὰ ταύτης εἰς τὴν Ἐγνατίαν, διὰ τῆς ὁποίας καὶ ἐπιστρέφει εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐχώρισα κατὰ τὴν ἐκ Θεσσαλονίκης ἐπιστροφὴν τοὺς αἰχμαλώτους ἀπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, διότι, ἐὰν συνώδευεν αὐτὸν-

¹ Περὶ θεμάτων. Βλ. σ. 50. Τὸ δὲ θέμα τοῦ Στρυμόνος τῇ Μακεδονίᾳ συντέτακται, καὶ οὐδαμοῦ τούτου λόγος ἐστὶ περὶ θέματος, ἀλλ' εἰς κλεισούρας τάξιν λελόγισται· καὶ Σκόθαι αὐτὸ ἀντὶ Μακεδόνων διανέμονται Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ῥινοτήτου ἐν τοῖς ὄψεσι τοῦ Στρυμόνος καὶ ταῖς διαβάθραις τῶν κλεισούρων τούτους ἐγκατοκίσαντος.

² Βλ. Θεοφάνη de Boor σ. 481,10 καὶ 496,5. Πρβλ. Στ. II *Κυριακίδου*, Τὰ βόρεια ἐθνολογικὰ ὄρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ σ. 21.

κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν, ἀσφαλῶς μετὰ τὴν καταστροφὴν, τὴν ὁποῖαν ὑπέστη, θὰ διέρρεον πρὸς τὰς πατρίδας των. Μὲ τὴν πενιχρότητα τῶν πηγῶν δὲν νομίζω ὅτι ἡ λύσις, τὴν ὁποῖαν προτείνω, εἶναι ὀριστική. Θέτω μόνον τὸ μὴ τεθὲν μέχρι τοῦδε πρόβλημα.

Χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῶν Μακεδονικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους θὰ εἶναι ἴσως δυσπρόσιτα τὰ περιοδικά, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύθη ἡ ἐπιγραφή, παραθέτω ταύτην ἔνταυθα κατὰ τὴν βελτιωμένην ἔν τισι λεπτομερείαις ἔκδοσιν τοῦ Grégoire.

1 Θεῖα δωρεά, φιλοτιμηθεῖσα τῷ ἁγίῳ καὶ πανενδόξῳ μάρτυρι Δη-
μητρίῳ παρὰ τοῦ τῆς ὅλης οἰκουμένης δεσπότου Φλαυίου Ἰουστινιανοῦ
2 τοῦ θεοστεφοῦς καὶ εἰρηνοποιῦ βασιλ[έως τ]ῆς ἀλικῆς τῆς θεοφυλά-
κτου ἡμῶν | πόλεως Θεσσαλονίκης ἐπὶ Πέτρου τοῦ ἁγιωτάτου αὐτῆς
ἀρχιεπισκόπου.

 Ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου καὶ δεσπότου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ
καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἀ[τοκράτω]ρ, εὐεργέτης, εἰρηνικός, Φλάμιος |
3 Ἰουστινιανός, πιστὸς ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ Θεῷ βασιλεύς.

 Δωρεά τῷ σεπτῷ ναῷ τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος
Δημητρίου, ἐν ᾧ τὸ ἅγιον αὐτοῦ κατακείται λείψανον.

4 Πρώτην φροντίδα διὰ παντός | κεκτημένοι περὶ τῆς συστάσεως¹
τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν, ἐπ' αὐταῖς ταῦτα προῖεναί βουλόμεθα,
5 ὅσα πρὸς παραμυθίαν² αὐτῶν καὶ συστατικὴν³ τυγχάνουσιν πρόνοιαν.
ἐντεῦθεν γὰρ | λεπίσμεθα⁴ καὶ τὸν στέφανον ἡμᾶς Θεὸν εὐαρε-
στούμενον ὑπερουσισίην ἀεὶ γίνεσθαι τῆς ἡμῶν εὐσεβείας καὶ τὰς κατ'
6 ἐκθρῶν⁵ δαψιλῶς ἡμῖν ἐπιχορηγεῖν⁶ νίκας. Ἐπεὶ οὖν, παραγενομέ-
νων | ἡμῶν ἐν ταύτῃ τῇ Θεσσαλονικέων πόλει μετὰ τὴν τοῦ στέ-
φαντος ἡμᾶς Θεοῦ ὑπέρομαχον βοήθειαν, πείραν σύμμαχον εὐληφόντων
7 ἡμῶν τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος | Δημητρίου ἐν τοῖς παρ' ἡμῶν
πραχθεῖσιν κατὰ⁷ τῶν αὐτοῦ τε καὶ ἡμῶν πολεμίων διαφόροις πολέμοις,⁸
8 δίκαιον εἶναι κρίναντες ὡς συμμαχήσαντα ἡμῖν τοῖς τῆς | εὐχαριστίας
νῦν ἀνταμείψασθαι αὐτὸν δώροις, donatus τῷ σεπτῷ αὐτοῦ ναῷ,
ἐν ᾧ καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ ἀπόκειται λείψανον, ἐμφανῶς τοῖς ἀποῦσιν

¹ Ἡ ἐπιγραφή: συστάσεως.

² Ἡ ἐπιγραφή: παραμυθίαν.

³ Ἡ ἐπιγραφή: συστατικὴν.

⁴ Ἡ ἐπιγραφή: πεπίσμεθα.

⁵ Ἡ ἐπιγραφή: κατεκροῶν.

⁶ Ἡ ἐπιγραφή: ἐπιχορηγεῖν.

⁷ Ἡ ἐπιγραφή: παρατάτων.

⁸ Ὁ Grégoire προτιμᾷ τροπαίους.

- 9 τὴν οἰκείαν | βοήθειαν χαριζόμενον¹ πᾶσαν τὴν ἀλικήν, τὴν οὖσαν
 καὶ προσπ[αρ]ακειμένην ἐν ταύτῃ τῇ Θεσσαλονικέων μεγαλοπόλει, μετὰ
 10 πάντων τῶν ἀνηκόντων αὐτῇ | ἐξ ὑπαρχῆς δικαίων ἐπὶ τὸ ἔχουσαι
 τὸν αὐτὸν σεβάσμιον αὐτοῦ [ναὸν τ]ῆς αὐτῆς ἀλικῆς ἀπὸ τοῦ Σεπτεμ-
 11 βρίου μηνὸς τῆς ἐνεσιώσης δευτέρας ἐπιμελήσεως καὶ εἰς τοὺς | ἐξῆς²
 ἅπαντας καὶ διηνεκεῖς χρόνους κυριεύειν τε αὐτῆς καὶ δεσ[σπόζειν]
 καὶ πᾶσαν αὐτὴν εἰς οἰκτεῖον ἀποφέρεσθαι κέρδος ὀνόματι φωταγωγίας
 12 καὶ διαρίων | τοῦ θεοφιλοῦς κλήρου καὶ πάσης ἱερατικῆς ὑπουργίας,
 ἔτι δὲ κ[αὶ ὀνόματι βελτι]ώσεως τοῦ εἰρημένου σεπτοῦ ναοῦ, μὴ ὀφεί-
 13 λοντος τοῦ αὐτοῦ ἐνδύξου ναοῦ ἤγουν τοῦ κατ' [αὐτὸν] | θεοφιλοῦς
 κλήρου καθ' ὅσον δῆποτε τρόπον παρέχειν ἢ ἐπινοεῖσθαι³ παρέχειν⁴
 συντέ]λειαν ἔνεκεν τῆς παρὰ τῆς ἡμῶν γαληνότητος δεδορημένης
 14 ἀλικῆς τῷ οἴῳ δῆποτε | στρατιωτικῷ προσώπῳ διὰ τὸ ὡς εἶρηται ὑπέ-
 τε φωταγ[ωγίας καὶ διαρίων τ]οῦ θεοφιλοῦς κλήρου καὶ λοιπῆς ἐκκλη-
 15 σιαστικῆς χρείας φιλοτιμηθῆναι αὐτῷ παρ' ἡμῶν | τὴν τοιαύτην ἅπασαν
 παντελευθέραν ἀλικήν [ὥστε ἐντεῦθεν ἀδιαλ]είπτως λειτουργούμενον
 16 τὸν ἅγιον μεγαλομάριονρα Δημήτριον προσεβύειν διὰ παντός | τῷ στέ-
 γαντι ἡμᾶς θεῷ ὑπέρο τῆς ἡμῶν εὐσεβοῦς βα[σιλείας, δωρε] ἄλλον
 ἔσται πᾶσι τῇ ἐπιδ]είξει καὶ μόνον τῆς παρουσίας ἡμῶν εὐσεβοῦς δωρεᾶς.

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη πλὴν τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς σημασίας εἶναι σπου-
 δαία καὶ ἀπὸ διπλωματικῆς ἀπόψεως. Εἶναι, ἂν δὲν ἀπατώμαι, τὸ παλαιό-
 τερον οφζόμενον ὑπόδειγμα τῶν κατόπιν ὀνομασθέντων χρυσοβούλλων λό-
 γων, δι' ὧν οἱ αὐτοκράτορες ἐχορήγουν τὰς δωρεὰς αὐτῶν εἰς μονὰς ἢ
 πρόσωπα, ἀπηλλαγμένας οἰασδῆποτε φορολογίας ἢ ἄλλης ἐπηρείας, τὸ ὀ-
 ποῖον, ἀντιγραφὸν ἐπὶ λίθου, προσηλωθῆ εἰς τινα τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ
 ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πέτρου, ἐφ' οὗ καὶ ἐγένετο ἡ δωρεά, ὡς ἐξάγεται
 ἐκ τῶν πρώτων, εἰσαγωγικῶν τῆς ἐπιγραφῆς, γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι ἀσφα-
 λῶς δὲν περιείχοντο εἰς τὸ ἔγγραφο. Τοῦτο ἀρχίζει ἐν στ. 2 διὰ τῶν λέ-
 ξεων: Ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου κτλ.

ΣΤΙΑΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

A. Vasiliev, L'entrée triomphale de l'empereur Justinien II à
 Thessalonique en 688. Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν Miscellanea Guillaume de
 Jerphanion. I (= Orientalia Christiana Periodica, vol. XIII, N. I-II.
 Roma 1947) σ. 355-368.

Ἡ πραγματεία αὕτη εὐρίσκεται εἰς ἄμεσον συνάφειαν πρὸς τὴν προη-

¹ Ἡ ἐπιγραφή: χαριζόμενος.

² Ἡ ἐπιγραφή: ἐξῆς.

³ Ἡ ἐπιγραφή: ἐπινοεῖσθαι.

⁴ Ἡ συμπλήρωσις παρέχειν ἢ παρέχων ἀμφίβολος. Θὰ προετίμων: οἰανδήποτε.